

Roman Globokar

Bioetika – etika življenja

1. Krasni novi svet

Ena od najbolj branih knjig letos v Sloveniji je negativna utopija *Krasni novi svet*, ki jo je že leta 1932 napisal angleški pisatelj Aldous Huxley (1894–1963).¹ Gre za znanstveno-fantastično delo, postavljeno v leto 2564 po Kr. Opisuje tehnološko povsem izpopolnjen svet, sestavljen iz standardnih ljudi, med katerimi ni nikakršnih napetosti. Ni prostora za presenečenja. Ljudje prihajajo na svet s postopki umetne oploditve in kloniranja (v »Zavodu za razplajanje in prilagajanje«²), uživajo življenje v svobodni spolnosti,³ družinskega življenja ne poznajo, povsem odveč je tudi vsako religiozno čutenje in prepričanje,⁴ s pomočjo *some* (droge) lahko vedno znova zapustijo realni svet in si privoščijo oddih in pri šestdesetih letih gredo v bolnišnico za ostarele, ker se še povsem mladostni v vsem modernem udobju na neboleč način konča njihovo življenje.

Krasni novi svet ne pozna trpljenja, bolečine, starosti, odpovedovanja, zvestobe, prijateljstva, individualnosti; edino vodilo tega sveta je »koristnost«. Naj navedem samo en odlomek iz romana, ko direktor Zavoda za razplojevanje in prilagajanje dijakom razlaga, zakaj je ljubezen do narave škodljiva. »Trobentice in lepe pokrajine imajo neko veliko hibo: nič ne stanejo. Ljubezen do narave ne more zaposliti nobene tovarne. Zato smo sklenili zatreti ljubezen do narave vsaj med nižjimi razredi; zatreti ljubezen do narave, vendar pa ne do trošenja

¹ A. Huxley, *Krasni novi svet*, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana 1983.

² V dvorani za »družbeno predestinacijo« zarodke razporedijo v pet kast: »alfa« so pripravljene za bodoče intelektualce v družbi, »epsilon« pa so ustvarjeni za težka fizična dela. Vmes pa so še »beta«, »gama« in »delta«. V razvoju zarodka »mehaniki« pri nižjih kastah namerno upočasnjujejo določene procese, da se zarodek ne bi mogel razviti do popolnosti. »Smisel vsega tega prilagajanja je pripraviti ljudi do tega, da jim je njihova neizbežna usoda všeč« (A. Huxley, *n. d.*, 18), pravi direktor Zavoda za razplojevanje in prilagajanje.

³ Vsaka tesnejša zveza med moškim in žensko bi bila nevarna za red in stabilnost v državi. Zato je tudi družinsko življenje za tako družbo nevarno. »Sleherni izmed nas pripada vsakemu drugemu« (A. Huxley, *n. d.*, 43).

⁴ Zelo zanimivo je 17. poglavje knjige, ki je posvečeno razpravi o Bogu.

prevoznih sredstev. Zakaj treba je bilo poskrbeti, da bodo ljudje še dalje obiskovali deželo, čeprav jo bodo sovražili. Treba je bilo najti gospodarsko bolj zdrav nagib za potrošnjo prevoznih sredstev, kakor je ljubezen do trobentic in lepih pokrajin.«⁵

Namen Huxleyevega dela je vzbuditi v bralcu gnus in odpor do takega nehumanega sveta, v katerem ni prostora za svobodo, za čustva, nevarnost, ljubezen in sovraštvo, veselje in trpljenje, dobro in slabo, moralno in grešno.

Današnji bralec se ob prebiranju knjige nikakor ne more znebiti vtisa, da je že kar precej te utilitaristične miselnosti pricurjalo v naš vsakdanjik. Udobje, ki ga omogoča razvoj tehnike, vse bolj zaznamuje življenjski prostor sodobnega človeka. Tehnika vstopa z vedno novimi izdelki pravzaprav na vsa področja človekovega življenja od spočetja do smrti, vpliva na človekov način mišljenja in čustvovanja, prevzema vlogo posrednika v odnosih do ljudi in okolja. Lahko rečemo, da tehnika na odločilen način zaznamuje razumevanje in delovanje človeka.

Italijanski filozof Umberto Galimberti je celo prepričan, da je danes dejanski subjekt zgodovine tehnika, človek naj bi bil le upravitelj tehnike. Tehnika naj bi predstavljala zadnji horizont človekovega bivanja. Sodobnemu človeku grozi znotraj tega horizonta nevarnost »razčlovečenja« predvsem na kulturnem in moralnem področju.⁶ Notranje gibalno sodobnega življenja je prepričanje o neskončnem napredku: vsaka današnja iznajdba je samo predstopnja jutrišnji, popolnejši iznajdbi. Želja po vedno večjem napredku žene človeka naprej na znanstvenem in tehničnem področju. Vedno več ima tudi moči posegati in spreminjati procese življenja, življenja človeka in celotne biosfere.

2. Bioetika – kritičen glas znotraj znanstveno-tehnične civilizacije

Razmišljati o bioetiki ali etiki življenja pomeni presoditi vodilna načela zahodne civilizacije.

Pojav nove vede z imenom »bioetika« lahko umestimo v kritično razmišljanje o zahodni civilizaciji. Osnovna prepričanja o dobroti in nujnosti znanstveno-tehničnega napredka so v zahodni misli postopoma postala negotova. Že grozovite izkušnje iz obeh svetovnih vojn, eksplozija atomske bombe, nevarnost hladne vojne in vse bolj naraščajoča zavest uničevalnih posledic človekovega poseganja v naravno okolje je razodevalo ambivalentni značaj znanstveno-tehničnega napredka. Ni vse, kar je tehnično možno, tudi dobro za človeka, za prihodnost človeštva. Vse bolj so se odpirale dileme tudi na mikroravni –

⁵ A. Huxley, *n. d.*, 24-25.

⁶ U. Galimberti, *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, Feltrinelli, Milano 1999.

pri tem mislim na nove možnosti na področju medicine in genskega inženiringa. Tehnični razvoj na medicinskem področju je z novimi priložnostmi, ki jih je prinašal človeku, odpiral tudi nove dileme. Enostransko zaupanje v razvoj znanosti in tehnike, v njuno avtonomnost in samozadostnost je bilo močno načeto.

Izraz »bioetika/bioethics« je prvič uporabil ameriški onkolog Van Reasslear Potter leta 1970 in bioetiko opredeli kot vedo »preživetja«, ki naj bi skrbela za povezavo bioloških spoznanj z etičnimi vrednotami.⁷ Potter se zaveda, da je znanstveno-tehnični napredek ambivalenten, da vsebuje tako možnost za izboljšanje človeškega življenja na Zemlji, lahko pa vodi v samouničenje človeštva. Povsem dobronamerana uporaba rezultatov raziskav s področja biologije v kmetijstvu in prehrani ali v medicini ima lahko negativne posledice za prihodnje življenje na našem planetu. Poleg tega Potter opozarja tudi na možnost uporabe biološkega, kemičnega in atomskega orožja in na njegove uničevalne posledice za celotno biosfero. Z bioetiko skuša Potter povezati znanost o življenju z etiko življenja, da bi tako zgradili »most, ki bi zagotovil preživetje človeštva«. Človek nosi zaradi nove moči, ki jo je pridobil z znanstveno-tehničnim napredkom, tudi odgovornost – prvič v zgodovini – za preživetje celotnega planeta. Z bioetiko je hotel Potter opozoriti na dejstvo, da ni znanosti brez etike.⁸ V novem kontekstu znanstveno-tehnološkega razvoja se to še posebej vidi. V tradicionalnem pojmovanju so veljala sama znanstvena raziskovanja za etično nevtralna, o moralnosti oz. nemoralnosti je odločala uporaba teh teoretičnih dognanj. Na področju genetike pa ni več mogoče potegniti jasne ločnice med raziskavo in aplikacijo, med teoretičnim znanjem in praktičnim izvajanjem, saj samo znanstveno raziskovanje vključuje praktično izvajanje le-tega (npr. kloniranje).

Istega leta, ko Potter uvede neologizem »bioetika«, v ZDA začneta delovati dva inštituta za bioetiko, ki pa se pri uporabi imena ne sklicujeta na Potterja in tudi ne prevzameta njegovega pojmovanja nove discipline.

André Hellegers ustanovi leta 1971 na Georgetown University (Washington) »Kennedy Institute« (s polnim imenom »The Joseph and Rose Kennedy Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics«), ki »bioetiko« razume predvsem kot novo medicinsko eti-

⁷ V. R. Potter, *Bioethics. The Science of Survival*, v: *Perspectives in Biology and Medicine* 14 (1970), 120-153.

⁸ Prim. V. R. Potter, *Bioetica globale: la mia filosofia*, v: G. Russo (ur.), *Bilancio di 25 anni di bioetica. Un rapporto dai pionieri*, EDC, Torino 1997, 69-81. Leta 1994 Potter predstavi novo pobudo za globalno bioetiko, ki bi vključevala tako medicinsko kot tudi ekološko etiko. Temeljila naj bi na petih vrlih: a) ponižnost; b) odgovornost; c) interdisciplinarna kompetentnost; č) interkulturalna kompetentnost; d) sočutje. Cilj bioetike je še vedno enak prvotnemu: »sprejemljivo preživetje človeškega rodu«.

ko. Bioetiko pojmuje kot normativno in aplikativno etiko na področju medicine, predvsem za rešitev novih dilem, povezanih z novim in mnogokrat revolucionarnim razvojem biomedicinske znanosti in klinične medicine. Aparati za dializo in umetno dihanje, možnost transplancije organov omogočajo nadaljnje življenje osebam, ki bi sicer umrle. Oploditev v epruveti in druge nove reproduktivne tehnike omogočajo nov način spočetja življenja. Različne oblike kontracepcijskih sredstev, razvoj prenatalne diagnostike in legalizacija splava dajejo staršem vedno več avtonomije pri odločanju o številu otrok. Z razvojem na medicinskem področju so zdravniki in znanstveniki pridobili ogromno moč, ki jim omogoča posege v življenje pacientov. Naloga *bioetike*, kot so jo razvijali na Kennedy Institutu, je etična razrešitev novih konfliktnih situacij, do katerih je prišlo z razvojem medicinske tehnologije. Glavna žarišča nove vede so: a) pravice in dolžnosti pacientov in zdravnikov; b) pravice in dolžnosti oseb, na katerih se izvajajo raziskave, in raziskovalcev; c) oblikovanje vodilnih smernic (guide-lines), s katerimi bi lahko presojali etično delovanje na področju medicine in raziskav.⁹

Zaradi velikega vpliva, ki ga je imel »Kennedy Institute« tako v javnosti (podpora medijev) kot tudi znotraj intelektualnih krogov, se je pod izrazom »bioetika« dejansko uporabljalo izključno njegovo pojmovanje. Potterjevo širše pojmovanje, ki vključuje tudi ekologijo, je bilo postavljeno na stranski tir. Razlogi za prevlado ožjega pojmovanja bioetike so trije: a) ukvarjali so se s konkretnimi primeri, kar je omogočalo takojšnje reševanje konfliktov; b) imeli so podporo v tradicionalni filozofiji in teologiji – na inštitut so privabili ugledne filozofe in teologe (Reich, Mc Cormick, Childress, Beauchamp); c) bili so deležni finančne in institucionalne podpore države. Že leta 1978 izda Warren Reich monumentalno delo *Enciklopedija bioetike v 5 zvezkih* (1995², 2003³), pri katerem sodelujejo številni ugledni filozofi, teologi, znanstveniki, pravniki in drugi. Gre za izrazito interdisciplinarno delo, ki daje nekakšen epistemološki vzorec bioetiki. O konkretnem problemu razpravljajo strokovnjaki različnih disciplin in skušajo pokazati na možne rešitve. Najbolj razširjena oblika praktične uporabe bioetike je bila v prvih dveh desetletjih t.i. »paradigma načel« ali »principizem«.

V okviru »Kennedy Instituta« sta filozofa različnih smeri J. F. Childress (deontolog) in T. L. Beauchamp (utilitarist) izdelala metodo štirih temeljnih etičnih načel, s pomočjo katerih bi lahko rešili konflikte na področju bioetike.¹⁰ Ta načela so: spoštovanje avtonomije, delati dobro,

⁹ Prim. W. Reich, *La bioetica negli Stati Uniti*, v: C. Viafora (ur.), *Vent'anni di Bioetica*, Fondazione Lanza, Libreria Gregoriana Editrice, Padova-Roma 1990, 129-175.

¹⁰ T. L. Beauchamp – J. F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford University Press, New York 1978, 2001⁵.

ne škodovati, pravičnost. Avtorja ugotavljata, da sodobni pluralistični pristop v etiki ne omogoča več skupne metaetične podlage, obstajajo pa formalna načela, ki so v družbi splošno sprejeta in ki ne potrebujejo teoretične filozofske utemeljitve. Prepričana sta, da lahko njuno metodo etične analize uporablja vsakdo, ne glede na njegovo filozofsko ali versko opredelitev. Na podlagi lastne izkušnje – prihajata namreč iz različnih teoretični pristopov k etiki – sta prepričana, da je konsenz na področju prakse dosti lažji kot na področju teorije. V konkretnem primeru je potrebno upoštevati vsa štiri načela. Gre za t.i. načela *prima facie* - to pomeni, da so načela sicer univerzalna, niso pa absolutna. Vsa štiri načela so zavezujoča do te mere, ko neko načelo stopi v konflikt z nekim drugim enakovrednim oz. višjim načelom. Če pride do konflikta, pa je potrebno pretehtati posledice in se na podlagi le-teh odločiti. Načelno ne obstaja hierarhija načel, v konkretni situaciji je potrebno presoditi, katero načelo je glavno (*overriding*). Zaradi odpovedi metafizični in antropološki utemeljitvi *principizem* ogrožata subjektivizem in etični relativizem. Kateremu od načel dati prednost npr. pri vprašanju evtanazije: svobodni odločitvi pacienta ali zdravniškemu načelu »delati dobro pacientu in ne škodovati njegovemu življenju«? Italijanski filozof Adriano Pessina ugotavlja: »Da bi predlagana metoda obdržala svojo učinkovitost, se zanaša na proceduro tehtanja načel, takih, ki omogočajo stalna prestopanja ali omejevanja nasproti enemu ali drugemu. Namen je bil ta, da bi našli nekaj kriterijev delovanja, nekaj vodilnih smernic: rezultat, tako teoretičen kot praktičen, pa je zelo negotov, kajti glede na način interpretacije je na podlagi teh načel prihajalo do nasprotujočih si rešitev istega problema.«¹¹ Nadaljnji razvoj bioetike zaznamuje kritično soočanje različnih avtorjev z metodo, ki sta jo predlagala Beauchamp in Childress, in sicer se ta kritika razvija bodisi v popravljanju paradigme načel ali pa v postavitvi druge paradigme za osnovo bioetike, npr. etika kreposti (Pellegrino, Thomasma), nova kazuistika (Jonsen, Toulmin), utilitarizem (Singer), narativna etika (Reich, Clouser, Hunter), etika skrbi (Gilligan).¹² Toliko o zaslugah in vplivih Kennedy Instituta, ki je bistveno zaznamoval zgodovino bioetike.

Drugi pomemben center v ZDA, ki je prav tako prispeval k temu, da so bioetiko nekaj desetletij pojmovali predvsem kot medicinsko etiko, pa je »Hastings Center« (prvotno ime je »Institute of Society, Ethics

¹¹ A. Pessina, *Bioetica. L'uomo sperimentale*, Bruno Mondadori, Milano 1999, 25-26.

¹² Prim. R. Sala, *Bioetica e pluralismo dei valori. Tolleranza, principi, ideali morali*, Liguori, Napoli 2003, 109-209. Sala na zelo izčrpen način predstavi paradigmo Childressa in Beauchampa in ugovore z različnih strani na njuno metodo. Prim. tudi L. Ciccone, *Bioetica. Storia, principi, questioni*, Ares, Milano 2003, 37-42.

and the Life Sciences») v New Yorku, ustanovljen leta 1969.¹³ Delovanje Hastings Centra je usmerjeno predvsem v izoblikovanje norm na področju medicinskih raziskav in poskusov. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo v ZDA do nekaterih zlorab na področju medicinskih raziskav, ko so z različnimi virusi okužile določeno skupino ljudi brez njihove vnaprejšnje privolitve. Filozof Daniel Callahan ter psihiater Willard Gaylin sta prevzela pobudo in združila znanstvenike, raziskovalce in filozofe, da bi razpravljali o etičnih problemih v zvezi z raziskavami na medicinskem področju. Eden od ciljev Hastings Centra je tudi vzbujati v širših množicah zanimanje za etične probleme na področju znanstvenih raziskav. S pomočjo publikacije *Hastings Center Report* je imel inštitut izreden mednarodni vpliv in razširjal obzorja bioetike z novimi dilemami in z novimi področji (npr. AIDS, umetna oploditev, prenatalna diagnostika ...).

3. Bioetika - nova veda ali posodobljena medicinska etika

Vpogled v začetek bioetike nam je že nakazal, da bioetiko že od vsega začetka pojmujejo na različne načine: bodisi kot novo vedo, ki poskuša povezati vede o življenju z etiko, bodisi kot posodobljeno medicinsko etiko. V tem ožjem smislu je bioetika opredeljena v prvi izdaji *Enciklopedije bioetike* iz leta 1978: »Bioetika je sistematični študij človekovega vedénja na področju znanosti o življenju in zdravju, ki ga presoja v luči vrednot in moralnih načel.«¹⁴ Predmet bioetike je »človekovo vedénje na področju znanosti o življenju in zdravju«, metoda je »sistematični študij«, formalni predmet so »vrednote in moralna načela«. Iz definicije ni popolnoma jasno, ali gre za normativno ali za sociološko vedo – torej, kako ljudje dejansko delujejo na področju bioznanosti in medicine ali kako naj bi delovali. Poleg tega pa definicija zelo zoži etično pojmovanje na takrat najbolj razširjeno metodo »principizma« v ZDA.

V začetku devetdesetih let se začne razumevanje »bioetike« vračati k izvornemu pomenu besede, kot da bi se mladostnik po otroških in najstniških letih iskanja spet vrnil domov k očetu. Potterjevo pojmovanje bioetike kot »etike preživetja« začenja dobivati vedno več somišljenikov. Bioetika ni zgolj posodobljena medicinska etika, ampak je poziv k novi drži sodobnega človeka znanstveno-tehnične civilizacije do življenja nasploh: do svojega življenja, do življenja soljudi in do življenja celotne biosfere. Bioetika mora, če noče zaiti v redukcionizem,

¹³ Prim. www.thehastingscentre.org.

¹⁴ W. T. Reich (ur.), *Encyclopedia of Bioethics*, The Free Press, New York 1978, I, xix.

nujno vsebovati tudi ekološko etiko – torej moralni vidik človekovega odnosa do vseh živih bitij.

Tako je tudi druga izdaja Enciklopedije bioetike iz leta 1995 pri opredelitvi bioetike dosti bolj prožna: »Bioetika je sistematično preučevanje moralnih razsežnosti – kar vključuje moralni pogled, odločitve, obnašanje in politike – ved o življenju in skrbi za zdravje, preko različnih etičnih metodologij v interdisciplinarnem kontekstu.«¹⁵

Naj še enkrat spomnim na »humus«, iz katerega je vzknila »bioetika«. Gre za znanstveno-tehnično civilizacijo, ki je s svojim bliskovitim napredkom začela spreminjati človekov odnos do življenja. Bolj kot kdaj koli lahko današnji človek izbira med življenjem in smrtjo: svojega življenja, življenja bližnjih, vsega človeštva, vseh živih bitij. Novi dosežki na tehničnem področju omogočajo modernemu človeku, da odločilno posega v človekovo življenje in biosfero ter ju spreminja. Ključno vprašanje je, ali je človek moralno dorasel moči, ki jo je pridobil z izsledki znanstveno-tehničnega razvoja. Zna odgovorno uporabljati pridobitve naše civilizacije? Ima torej dovolj izoblikovano zavest odgovornosti, da se moč, ki jo ima, ne bo na koncu obrnila proti njemu?¹⁶

Zelo preprosto lahko bioetiko definiramo kot etiko življenja. Gre za vedo, ki preučuje etični vidik človekovega poseganja v življenje v vseh njegovih oblikah, posebej še v človekovo življenje. Bioetiko lahko razumemo kot človekovo odgovornost do vsega, kar živi.¹⁷

4. Med kvaliteto življenja in svetostjo življenja

Najbolj osnovno lahko bioetiko danes delimo v dva tokova. Prva smer se imenuje »bioetika kvalitete življenja«, ki ima za podlago pragmatično oz. utilitaristično etiko. Druga smer je »bioetika nedotakljivosti življenja«, ki sledi tradicionalnemu pojmovanju o svetosti in nedotakljivosti človekovega življenja. Smeri se ločita glede odgovora na osnovno vprašanje bioetike, do kje lahko človek posega v življenje, svoje lastno in življenje sočloveka. Je človekovo življenje nedotakljivo od spočetja do smrti ali je dostojanstvo njegove osebe odvisno od kvalitete njegovega življenja?

Posvetimo se najprej Petru Singerju, ki je eden od vodilnih bioetikov danes v svetu. Singer ugotavlja, da tradicionalna etika ne more

¹⁵ W. T. Reich, *Introduction*, v: W. T. Reich (ur.), *Encyclopedia of Bioethics*, MacMillan Simon & Schuster, New York 1995.

¹⁶ Prim. H. Jonas, *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*, Suhrkamp, Frankfurt 1984.

¹⁷ Prim. R. Globokar, *Verantwortung für alles, was lebt. Von Albert Schweitzer und Hans Jonas zu einer theologischen Ethik des Lebens*, Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002.

odgovoriti na nova vprašanja, ki jih prinaša razvoj biomedicine. Različni mejni primeri iz sodobne medicine zelo nazorno kažejo, da načela tradicionalne etike nedotakljivosti življenja ne služijo več za razrešitev novih konfliktov, zato jih je potrebno zamenjati z novimi načeli etike kvalitete življenja. Nove razmere kličejo po novi etiki. »Potem ko je tradicionalna zahodna etika skoraj dva tisoč let usmerjala naše misli in naše odločitve o življenju in smrti, je ta etika danes v krizi.«¹⁸ Tradicionalna etika nedotakljivosti življenja je po Singerju protislovna in nedosledna. »Oslabljen zaradi zatona religiozne avtoritete in zaradi vedno boljšega poznavanja izvora in narave naše vrste, je tradicionalna etika na tem, da jo bodo zrušile spremembe na področju medicinske tehnologije, s katero se njene neprilagodljive kritike niso sposobne soočiti.«¹⁹

Singer na novo definira pojem osebe. Dostojanstvo osebe ni nekaj, kar je lastno vsakemu človeku, ampak je dostojanstvo odvisno od tega, ali neko življenje izpolnjuje določena merila. Ta merila so naslednja: razumnost, samozavest, zavedanje, sposobnost čutenja, sposobnost načrtovanja prihodnosti.²⁰ Kdor nima teh sposobnosti, tudi nima dostojanstva človeške osebe. Nimajo jih niti novorojeni otroci niti težko prizadeti, pa tudi ne bolni v zadnjem stadiju bolezni. Imajo pa jo lahko nekatere živali. Tako Singer zagovarja evtanazijo za težko prizadete, na drugi strani pa zagovarja pravice živali. Človeka, ki daje prednost človeškemu bitju pred drugim življenjem, obtožuje *specizma*, ki je gotovo najbolj originalna obtožba zahodnega antropocentrizma. »Dati prednost življenju nekega bitja samo zato, ker to živo bitje pripada naši vrsti, bi nas pripeljalo na raven rasistov, ki dajejo prednost tistim, ki pripadajo njihovi vrsti.«²¹ Torej to, da pripada nekdo vrsti *homo sapiens*, nima odločilne etične vrednosti, ampak je odločilna njegova kvaliteta življenja. Tako Singer poziva bralca, naj ne pripisuje življenju zarodka večje vrednosti kot življenju nekega nečloveškega živega bitja na podobni stopnji razumnosti, samozavesti, zavedanja, sposobnosti čutenja. Avtor gre še korak dalje in pravi, da tudi novorojeni še nima pravice osebe. Takole zapiše: »Če zarodek nima iste pravice kot oseba, potem te pravice tudi novorojeni nima; življenje novorojenega ima torej manjšo vrednost kot življenje prašiča, psa ali opice.«²²

Singer je prepričan, da bo prišlo do preobrata v etični miselnosti. Premike ponazori z na novo napisanimi zapovedmi, ki nadomeščajo

¹⁸ P. Singer, *Ripensare la vita. La vecchia morale non serve più*, Il Saggiatore, Milano 1996, 19.

¹⁹ P. Singer, *n. d.*, 21.

²⁰ Prim. P. Singer, *n. d.*, 184-187.

²¹ P. Singer, *Praktische Ethik*, Reclam Verlag, Stuttgart 1994, 121.

²² P. Singer, *n. d.*, 169.

stare, tradicionalne zapovedi. Vzame pet starih zapovedi, ki po njegovem mnenju ne odговarjajo več sodobnim razmeram, jih oblikuje na novo in želi s tem postaviti temelje novemu pogledu na življenje in smrt.²³ Poglejmo si zelo shematsko primerjavo med »stara« in »nova« etiko.

»Stara« etika nedotakljivosti življenja	»Nova« etika kvalitete življenja
1. Ravnaj z vsemi človeškimi življenji, kot da so obdarjena z enako vrednostjo!	1. Priznaj, da je vrednost človeškega življenja spremenljiva!
2. Nikoli namerno ne umori nedolžnega človeškega življenja!	2. Sprejmi odgovornost za posledice svojih odločitev!
3. Ne vzemi si življenja in vedno skušaj preprečiti, da bi si to storili drugi!	3. Spoštuj željo oseb do življenja in smrti!
4. Bodite rodovitni in množite se!	4. Rojevaj otroke samo, če so zaželeni!
5. Ravnaj z vsakim človeškim življenjem kot z neprimerljivo bolj dragocnim od vsakega nečloveškega življenja!	5. Ne delaj diskriminacije na osnovi pripadnosti vrsti!

Singerjevo razmišljanje predstavlja skrajno pozicijo utilitaristične in pragmatične bioetike. Zaradi njegovih skrajnih stališč glede odobranja evtanazije za težko prizadete mu je nemški notranji minister celo prepovedal vstop v Nemčijo. Sicer ni prav veliko bioetikov, ki bi zvesto sledili Singerju, kljub temu pa njegovega vpliva ne gre podcenjevati. Blizu je sodobni potrošniški logiki, da je vse, kar obstaja, na razpolago človeku. Zakaj ne bi izvedli določenih poskusov, če nam tehnične možnosti to omogočajo? Bioetika kvalitete življenja razume človekovo dostojanstvo kot nekaj relativnega. Človeku samemu je zaupana presoja o tem, katero življenje je vredno živeti in katero ne. Tak način razmišljanja odpira vrata neskončnim možnostim manipulacije in zlorab. Kdo bo konec koncev zadnji razsodnik, ali me moje življenje še vredno živeti ali ne? Jaz sam, zdravniki, moji bližnji? Po zrušenju teološkega temelja etike je razsvetljenstvo postavilo kot temelj človeško osebo, ki ne sme biti nikoli sredstvo, ampak vedno le cilj človekovega delovanja. Spodmakniti ta temelj nedotakljivosti in svetosti človeške osebe pomeni pravzaprav konec etike in predaja goli pragmatičnosti.

Druga glavna smer sodobne bioetike pa temelji na spoštovanju nedotakljivosti in svetosti človeškega življenja. Človek ni absoluten

²³ Prim. P. Singer, *Ripensare la vita*, 191-223.

gospodar svojega življenja, toliko manj življenja drugih ljudi. Življenje sprejema kot dar, kot nekaj svetega. Sprejemanje življenja kot dar pa vsebuje tudi zahtevo, da prevzame odgovornost za svoje lastno življenje, za življenje drugih ljudi in življenje nasploh. Že sama beseda odgovornost nakazuje, da posameznik daje za svoja dejanja odgovor nekemu (Nekomu), da ne sme svojih dejanj izvrševati poljubno. Bioetika nedotakljivosti življenja dosledno zagotavlja enakopravnost vseh ljudi in se upira skušnjavi, da bi privilegirali močnejše, koristnejše, vplivnejše, bogatejše.

Krščanski pogled na življenje podpira to smer bioetike. Vera v Boga Stvarnika in v Jezusa Kristusa, ki je Odrešenik vsakega človeka, zavezuje kristjana, da sprejema življenje kot dar in priznava enakovrednost in enakopravnost vseh ljudi. Izhodišče krščanskega pogleda na bioetična vprašanja je naslednje: človekovo življenje je najprej Božji dar. Zato človek nima absolutne oblasti nad svojim življenjem, ampak ga sprejema kot nekaj podarjenega, kot veliko priložnost, ki jo Bog polaga v njegove roke, in kot odlično nalogo, da iz svojega življenja naredi nekaj velikega in lepega.

Življenje je temeljna vrednota, je osnova vseh vrednot, interesov, potreb in pravic. Svet je ustvarjen od Boga in človeško življenje predstavlja vrhunec Božjega stvariteljskega načrta. Biblično sporočilo je, da je človek ustvarjen po »Božji podobi«. Na tem dejstvu temeljita »svetost in nedotakljivost« vsakega človeškega življenja, ki prepovedujeta, da bi lahko človekovo življenje podredili različnim interesom. Bog sam je tisti, ki zagotavlja človekovo dostojanstvo. Ker je človek ustvarjen po Božji podobi, je vsak napad na človeka tudi napad na Boga. Nemški moralni teolog *Schockenhoff* je zapisal: »Kdor dvigne roko proti človeku, se spozabi nad Božjim delom in s tem pravzaprav nad samim Bogom, ki drži svojo roko nad vsem življenjem in ga varuje.«²⁴

Tudi izjave cerkvenega učiteljstva vseskozi branijo nedotakljivost človeškega življenja. Okrožnica *Evangelij življenja*, ki jo je papež Janez Pavel II. napisal leta 1995 kot odgovor na različna bioetična vprašanja sodobne družbe, predstavlja temelj krščanske etike z naslednjimi besedami: »Človeško življenje je sveto, ker že od vsega začetka potrebuje stvariteljsko božje delovanje in ostane za zmeraj v posebnem razmerju do svojega Stvarnika, svojega edinega cilja. Samo Bog je Gospod življenja od njegovega začetka do njegovega konca: nihče in v nobenih okoliščinah si ne sme lastiti pravice, da bi neposredno uničil nedolžno človeško bitje.«²⁵ Nobena stvar nikoli ne more opravičiti zati-

²⁴ E. Schockenhoff, *Ethik des Lebens. Ein theologischer Grundriß*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1993, 125.

²⁵ Janez Pavel II., *Evangelij življenja*, CD 60, Družina, Ljubljana 1995, 53.

ranja, uničevanja ali manipuliranja s človeškim življenjem. Drugi vati-kanski cerkveni zbor je v Konstituciji o *Cerkvi v sedanjem svetu*, ki obravnava etična vprašanja, zapisal: »Vse, kar nasprotuje življenju, kakor raznovrstni uboji, genocidi, splavi, evtanazija in radovoljni samoumor; vse, kar rani neokrnjenost človeške osebe, kakor pohabljanje, telesno ali duševno mučenje, psihično prisiljevanje; vse, kar ponižuje človeško dostojanstvo, kakor npr. življenje v človeka nevrednih razme-rah, samovoljno zapiranje, nasilno preseljevanje, suženjstvo, prostituci-ja, trgovina z ženskami in mladoletniki; tudi sramotne delovne raz-mere, ko z delavci ravnajo, kakor da so le orodje za dobiček in ne svo-bodne ter odgovorne osebe – vse to in drugo, kar je še temu podobno, je v resnici sramota; in ko okužuje človeško kulturo, omadežuje bolj tiste, ki se tako vedejo, kakor tiste, ki trpe krivico; hkrati pa kar naj-huje nasprotuje Stvarnikovi časti« (CS 27).

S teološkega stališča pa obstaja še dodatni razlog za zagovarjanje načela svetosti življenja: Kristusovo odrešenje. Jezus Kristus je nam-reč umrl za vsakega človeka in daroval samega sebe na križu za vsa-kogar. Človek je Božja stvaritev. To dostojanstvo deli z vsemi ustvar-jenimi bitji in z vsem vesoljnim svetom. Krščanstvo pa človeku pri-pisuje še novo dostojanstvo, da je »odrešen«. Človek je nekdo, ki je vreden toliko, da je Bog dal zanj celo svojega lastnega Sina.²⁶ To novo dostojanstvo odrešenih je za kristjane lastno vsaki osebi, ne glede na to, ali je moški ali ženska, otrok ali starček, zdrav ali bolan, bogat ali reven, rojen ali še nerojen, kristjan ali nekristjan.

5. Sklep

Argumenti krščanske bioetike so v osnovi obramba proti vsakemu totalitarizmu razuma, tehnike in dobička, in opominjanje, da človek ni gospodar vesoljstva, ampak njegov oskrbnik, da ima življenje drugega človeka prednost pred lastnim užitkom in lastnimi interesi, da življenje samo prihaja od »neskončno Drugega«, h komur se bo nekoč tudi vrni-lo. Bioetika kliče človeka k etični odgovornosti v njegovem odnosu do sveta in do življenja, tako do življenja njegovih sodobnikov kot tudi do življenja prihodnjih rodov.

Vera v Boga, stvarnika vesolja, ki bo privedel svoje delo k eshato-loški izpolnitvi, vodi vernika v temeljno držo sprejemanja in veselja nad življenjem. Stvarstvo razume kot dar ljubečega Boga, ki je »Go-spodar, ljubitelj življenja« (Mdr 11,26) in človeka kliče k sodelovanju pri stvarjenjskem načrtu. V horizontu Božjega gospostva je tudi sodob-

²⁶ Prim. M. Hendrickx, *La vita e la vita eterna*, v: A. Scola (ur.), *Quale vita? La bioetica in questione*, Mondadori, Milano 1998, 247-263.

ni človek znanstveno-tehnične civilizacije lahko obvarovan pred obupom in malodušjem, kamor bi lahko zapadel zaradi izkušnje dvoumnega značaja svoje svobode in nevarnosti, ki ju prinaša s seboj moderni napredek. Prepričanje, da je Bog stvarnik sveta in da mu stalno pritrjuje, osvobaja vernika zadnjega strahu, da bi svet zapadel v kaos.²⁷ Ta vera pa seveda kristjana ne odvezuje osebnih odgovornosti za prihodnost življenja na našem planetu, ampak mu daje pogum za svobodo, za ustvarjanje razmer, kjer bo vladal spoštljiv odnos do življenja in spoštovanje nedotakljivosti človeškega življenja.

Povzetek: Roman Globokar, Bioetika - etika življenja

Bioetika je razmeroma mlada veda. Pojavila se je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v ZDA. Izraz »bioetika« je skoval V. R. Potter in v njej videl most med biološkimi vedami in etiko. Napredek znanosti in tehnike na področju medicine in biologije potrebuje etično presojo. Bioetika je po Potterju »veda preživetja«, z njeno pomočjo naj bi omogočili tudi prihodnji obstoj življenja na našem planetu. Vpliv dveh pomembnih institutov – Kennedy Instituta in Hastings Centra – pa je pojmovanje bioetike za nekaj časa zožil na novo medicinsko etiko. Najbolj razširjena metoda bioetike je bila v začetku t.i. »paradigma načel«, ki sta jo razvila Beauchamp in Childress. Prepričana sta, da lahko s pomočjo štirih splošno sprejetih načel v družbi (spoštovanje avtonomije, delati dobro, ne škodovati, načelo pravičnosti) rešimo konkretne primere na področju medicine in raziskav, in to ne glede na posameznikovo svetovnonazorsko oz. religiozno opredelitev. Izredna praktičnost in uporabnost njune metode vendarle pušča odprta vrata subjektivizmu in etičnemu relativizmu.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja pa se začne bioetiko spet dojemati širše: poleg medicinske etike vključuje širše razumljena bioetika tudi ekološko etiko – torej držo do življenja nasploh. Avtor razume bioetiko kot človekovo odgovornost do vsega, kar živi. Bioetika preučuje etični vidik človekovega poseganja v življenje v vseh njegovih oblikah, posebej še v človekovo življenje.

V zadnjem delu sta predstavljena dva osnovna tokova v bioetiki: bioetika kvalitete življenja in bioetika nedotakljivosti življenja. Radikalni predstavnik prve smeri je avstralski filozof Peter Singer, pri katerem je osrednje njegovo pojmovanje osebe. Po njegovem ni vsak človek oseba in osebe niso samo ljudje, ampak so to lahko tudi živali.

²⁷ Ph. Schmitz, *Ist die Schöpfung noch zu retten? Umweltkrise und christliche Verantwortung*, Echter, Würzburg 1985, 109.

Krščanska bioetika podpira etiko nedotakljivosti in svetosti človeškega življenja. Na koncu je nakazan prispevek vere v Boga Stvarnika in Jezusa Kristusa Odrešenika za bioetično razmišljanje. Kristjan sprejema življenje kot dar in odgovornost.

Ključne besede: bioetika, etika življenja, nedotakljivost življenja, utilitarizem, pragmatizem, zgodovina bioetike, načela bioetike, ekološka etika, znanstveno-tehnološka civilizacija, spoštovanje življenja, odgovornost za življenje

Summary: **Roman Globokar, *Bioethics - Ethics of Life***

Bioethics is a relatively new science. It appeared in the 1970's in the United States. The expression »bioethics« was coined by V. R. Potter and he saw therein a bridge between biological sciences and ethics. The scientific and technological progress in the fields of medicine and biology needs ethical evaluation. According to Potter, bioethics is a »science of survival«, with its aid the existence of life on Earth should be made possible also the future. For some time, the influence of two important institutes - the Kennedy Institute and the Hastings Center - narrowed the concept of bioethics to new medical ethics. In the beginning the most widely spread method of bioethics was the so-called »paradigm of principles« developed by Beauchamp and Childress. They are convinced that by the aid of four principles generally accepted in the society (respect for autonomy, nonmaleficence, beneficence, justice) one can solve concrete cases in the areas of medicine and research irrespective of the individual's ideological or religious views. Their method is extremely practical and useful, yet it opens the way to subjectivism and ethical relativism.

In the 1990's, however, bioethics began to be understood again in a broader sense: in addition to medical ethics it also encompasses ecological ethics i.e. the general attitude towards life. The author understands bioethics as man's responsibility for everything alive. Bioethics studies the ethical aspect of man's interventions in all forms of life, especially in human life.

In the last part of the treatise the author presents two basic currents in bioethics: the bioethics of the quality of life and the bioethics of the inviolability of life. A radical representative of the former is the Australian philosopher Peter Singer with his concept of the person. He is of the opinion that not every man is a person and that persons are not only men, but also animals. Christian bioethics supports the ethics of inviolability and sanctity of human life. In the conclusion the author briefly mentions the contribution of faith in God the Creator and Jesus

Christ the Saviour to the bioethics thought. The Christian accepts life as gift and responsibility.

Key words: bioethics, ethics of life, inviolability of life, utilitarianism, pragmatism, history of bioethics, principles of bioethics, ecological ethics, scientific-technological civilisation, respect for life, responsibility for life.